

Kur'an Öğretimi ve Hıfz Kültüründe Ahşap Tablet (Lûh) Geleneği: Somali Örneği

Mehmet Maşuk ACAR | orcid.org/0000-0002-9353-8736 | mahsuk.acar@kocaeli.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi, Kocaeli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Kur'an-ı Kerim Okuma ve Kıraat İlmi Bilim Dalı, Kocaeli, Türkiye

<https://ror.org/0411seq30>

Sare ÜRKMEZ | orcid.org/0009-0003-3227-6669 | sareurkmez@icloud.com

Yüksek Lisans Öğrencisi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Kocaeli, Türkiye

<https://ror.org/0411seq30>

Öz

Bu çalışma, Somali'de Kur'an öğretiminde kullanılan geleneksel bir araç olan *lûh*'un yapısal özelliklerini, eğitimdeki rolünü ve modern yöntemlerle karşılaştırmalı durumunu ele almaktadır. Bu bağlamda Kur'an eğitiminin tarihî gelişimi, genelde Hz. Peygamber döneminden günümüze aktarım süreçleri ve Afrika, özelden ise Somali'deki uygulamalar incelenmiştir. Kur'an eğitimi, bireylerin manevî-ahlakî gelişiminden toplumsal dayanışmanın güçlenmesine kadar geniş bir etkiye sahiptir. Somali'de ise siyasi ve ekonomik zorluklara rağmen geleneksel yöntemlerin hâlen canlı olması, *lûh*'un pedagojik ve kültürel değerini ortaya koymaktadır. Ayrıca bu alan, Türkiye ve İslâm dünyasında akademik olarak yeterince araştırılmamış, Somali örneğinde *lûh*'un sistematik analizi yapılmamıştır. Araştırmanın temel amacı, Somali'de Kur'an öğretiminde kullanılan *lûh*'un eğitim sürecine katkılarını, yapısal özelliklerini ve modern eğitim teknikleriyle avantaj ve dezavantajlarını ortaya koymak; bu geleneksel yöntemin Türkiye'de tanıtılmasına katkı sağlamaktır. Çalışmada nitel ve gözlemsel yöntemler kullanılmış; saha çalışması, yerinde gözlem, doküman analizi ve literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Somali'de öğrencilerle birebir görüşmeler yapılmış, Kur'an eğitimi ortamları doğrudan incelenmiştir. Araştırma, Somali'de *lûh*'un hâlâ yaygın bir eğitim aracı olduğunu; yazma, ezberleme ve silme döngüsüyle öğrencilerin hafıza ve disiplin becerilerini geliştirdiğini göstermiştir. Modern yöntemlerle karşılaştırıldığında *lûh*'un özellikle dikkat ve hıfz pratiği için güçlü bir araç olduğu, ancak fiziksel koşullar, öğretmen eğitimi ve altyapı eksiklikleri göz önünde bulundurulduğunda bu noktada bazı zorluklar yaşandığı tespit edilmiştir. Çalışma, geleneksel ve modern yöntemlerin dengelenerek Kur'an eğitimi daha etkili sonuçlar alınabileceğini, Somali örneğinin bu konuda önemli dersler sunduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kıraat, Kur'an Öğretimi, Afrika, Somali, Ahşap Tablet, Lûh.

Atıf Bilgisi

Acar, Mehmet Maşuk – Ürkmez, Sare. "Kur'an Öğretimi ve Hıfz Kültüründe Ahşap Tablet (Lûh) Geleneği: Somali Örneği". *İhya Uluslararası İslâm Araştırmaları Dergisi* 12/1 (Ocak 2026), 314-341. DOI: [10.69576/ihya.1756786](https://doi.org/10.69576/ihya.1756786)

The Tradition of Wooden Tablets (Loh) in Quranic Education and Memorization Culture: The Case of Somalia

Mehmet Maşuk ACAR | orcid.org/0000-0002-9353-8736 | mahsuk.acar@kocaeli.edu.tr

Asst. Prof., Kocaeli University, Faculty of Theology, Department of Basic Islamic Sciences, Division of Qur'an Recitation and Qirā'āt Studies, Kocaeli, Türkiye

<https://ror.org/0411seq30>

Sare ÜRKMEZ | orcid.org/0009-0003-3227-6669 | sareurkmez@icloud.com

Graduate (Master's) Student, Kocaeli University, Institute of Social Sciences, Department of Basic Islamic Sciences, Kocaeli, Türkiye

<https://ror.org/0411seq30>

Abstract

This study examines the structural features, educational role, and comparative status of the Loh, a traditional tool used in Qur'an instruction in Somalia. The historical development of Qur'anic education, its transmission from the time of the Prophet Muhammad to the present day, and its practices in Africa, particularly in Somalia, are analyzed. Qur'anic education has a wideranging impact, from supporting individuals' spiritual and moral development to strengthening social cohesion. In Somalia, despite political and economic difficulties, the continued use of traditional methods highlights the pedagogical and cultural value of the Loh. Moreover, this field has not been sufficiently studied academically in Turkey or the Islamic world; a systematic analysis of the Loh within the Somali context has not been conducted before. The main aim of the research is to reveal the contributions of the Loh to the educational process, its structural characteristics, and its advantages and disadvantages compared with modern teaching techniques, as well as to contribute to introducing this traditional method in Turkey. Qualitative and observational methods were used in the study; fieldwork, onsite observations, document analysis, and literature reviews were carried out. Direct interviews were conducted with local teachers in Somalia, and Qur'anic education environments were examined firsthand. The research found that the Loh is still a widespread educational tool in Somalia, helping students develop memorization and discipline skills through a cycle of writing, memorizing, and erasing. Compared with modern methods, the Loh was identified as a particularly strong tool for enhancing attention and memorization practice, although challenges such as physical conditions, teacher training, and infrastructure deficiencies were also noted. The study concludes that balancing traditional and modern methods can lead to more effective outcomes in Qur'anic education, and that the Somali case offers important lessons in this regard.

Keywords: Qirā'āt, Qur'an Teaching, Africa, Somalia, Wooden Tablet, Loh.

Citation

Acar, Mehmet Maşuk – Ürkmez, Sare. "The Tradition of Wooden Tablets (Loh) in Quranic Education and Memorization Culture: The Case of Somalia". *İhya International Journal of Islamic Studies* 12/1 (January 2026), 314-341. DOI: [10.69576/ihya.1756786](https://doi.org/10.69576/ihya.1756786)

Makale Bilgileri Article Information		
Makale Türü	Araştırma Makalesi	Research Article
Geliş Tarihi Date of Submission	2 Ağustos 2025	2 August 2025
Kabul Tarihi Date of Acceptance	12 Aralık 2025	12 December 2025
Yayınlanma Tarihi Date of Publication	13 Ocak 2026	13 January 2026
Değerlendirme Peer-Review	Çift kör hakemlik – İki dış hakem	Double anonymized - Two external
Etik Beyan Ethical Statement	Bu çalışma, bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak yürütülmüştür. Araştırma kapsamında gerçekleştirilen tüm süreçler, Kocaeli Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu tarafından değerlendirilmiş ve etik açıdan uygun bulunmuştur. Söz konusu çalışma, Kocaeli Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulunun 09.09.2025 tarihli ve 2025/11 sayılı toplantısında alınan 37 numaralı karar ile onaylanmıştır. Etik kurul onayı, "Kur'an Öğretiminde Ahşap Tablet (Lüh) Geleneği: Somali Örneği" başlıklı araştırma için verilmiş olup, çalışma Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Maşuk Acar ve yüksek lisans öğrencisi Sare Ürkmez tarafından yürütülmüştür. Bk. Ek 1.	This study was conducted in accordance with the principles of scientific research and publication ethics. All research procedures were reviewed and approved by the Social and Human Sciences Ethics Committee of Kocaeli University. Ethical approval for the study titled "The Tradition of Wooden Tablets (Lüh) in Qur'an Teaching: The Case of Somalia" was granted at the meeting of the Kocaeli University Social and Human Sciences Ethics Committee dated 09 September 2025, with decision number 37 (Meeting No. 2025/11). The study was carried out by Dr. Mehmet Maşuk Acar and graduate student Sare Ürkmez. See Appendix 1.
Etik Bildirim Ethical Notification	ihyajournal@gmail.com	ihyajournal@gmail.com
Plagiarism Checks	Turnitin Benzerlik Taraması	Turnitin Similarity Check
Çıkar Çatışması Conflicts of Interest	Yazar(lar), çalışmanın hazırlanması ve yayımlanması sürecinde herhangi bir çıkar çatışmasının mevcut olmadığını beyan eder	The author(s) declare that there is no conflict of interest with respect to the preparation and publication of this study.
Finansman Funding	Yazar(lar), bu çalışma için herhangi bir dış finansman alınmadığını beyan etmektedir.	The author(s) declare that no external funding was received for this research.
Telif Hakkı & Lisans Copyright & License	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. Yazıların içeriğinden yazarlar sorumludur. Bu dergide yer alan yazılarda ifade edilen görüş ve değerlendirmeler, yazarlarının kişisel fikirlerini yansıtır; derginin kurumsal görüşü olarak kabul edilemez. Makale içeriklerinin bilimsel ve hukuki sorumluluğu tümüyle yazarlara aittir; dergi editörleri ve yayın kurulu bu konuda herhangi bir sorumluluk üstlenmez.	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 . The views and opinions expressed in the articles published in this journal are solely those of the authors and do not reflect the official position of the journal. The authors bear full scientific and legal responsibility for the content of their articles; the editors and the editorial board assume no responsibility in this regard.
Yazar Katkı Beyanı Author Contributions	Kavramsallaştırma, M.M.A. (%55) ve S.Ü. (%45); yöntem, M.M.A. (%55); biçimsel analiz, M.M.A. (%55); inceleme, S.Ü. (%45); kaynaklar, M.M.A. (%55) ve S.Ü. (%45); veri düzenleme, S.Ü. (%45); özgün taslak yazımı, M.M.A. (%55); gözden geçirme ve düzenleme, M.M.A. (%55) ve S.Ü. (%45); süpervizyon, M.M.A. (%55). Tüm yazarlar makalenin yayımlanan son hâlini okumuş ve onaylamıştır.	Conceptualization, M.M.A. (55%) and S.Ü. (45%); methodology, M.M.A. (55%); formal analysis, M.M.A. (55%); investigation, S.Ü. (45%); resources, M.M.A. (55%) and S.Ü. (45%); data curation, S.Ü. (45%); original draft preparation, M.M.A. (55%); review and editing, M.M.A. (55%) and S.Ü. (45%); supervision, M.M.A. (55%). All authors have read and approved the final published version of the manuscript.

Extended Abstract

The Qur'an holds a central position in Islamic civilization, serving not only as a sacred scripture but also as a foundational element shaping educational methodologies, cultural identity, ethical values, and social frameworks. The transmission of the Qur'anic text over generations has involved a multifaceted pedagogical approach, encompassing precise recitation (*tajwīd*), memorization (*ḥifẓ*), and profound understanding (*tafsīr*). This enduring tradition, exemplified by Somalia's experience, illustrates the resilience and adaptability of Qur'anic education amidst modern challenges. In Somalia, Qur'anic knowledge dissemination occurs through local Islamic schools called *Duksi*, embedded within Somali society. These institutions function not merely as linguistic and religious centers but also as crucial sites for moral and communal education. Unlike mere textual transmission, the *Duksi* system integrates social values, discipline, and spiritual formation into its curriculum, resulting in a holistic experience nurturing both intellect and character. A distinctive aspect of Somali Qur'anic pedagogy is the use of *Lūh* (wooden tablets), crafted from durable hardwoods such as baobab, mango, or acacia. These tablets serve as reusable surfaces on which students inscribe Qur'anic verses using traditional ink called *kad*, made by grinding charcoal and mixing it with water and natural adhesives like Arabic gum. After memorizing the verses, the ink is washed away, preparing the tablet for new inscriptions. This cyclical process of writing, memorizing, erasing, and rewriting constitutes a core instructional method, promoting active engagement and reinforcing retention. This hands-on approach contrasts with passive reading associated with printed or digital materials, fostering greater attention and reverence. Furthermore, crafting tablets and preparing ink imbue the learning process with cultural and spiritual significance, linking material practice with devotional consciousness. Economically and environmentally, the *Lūh* represents a sustainable solution adapted to contexts where printed Qur'ans and stationery are scarce or costly. It embodies principles of resourcefulness and environmental stewardship, being reusable and biodegradable. Beyond their functional role, these tablets serve as cultural artifacts embodying centuries of Islamic pedagogical heritage and communal identity. Ethnographic research and interviews with Somali educators reveal that despite growing availability of printed Qur'ans and digital tools, the *Lūh* remains deeply rooted in rural and urban Qur'anic education. Teachers and communities often prefer traditional methods for the discipline, communal solidarity, and spiritual depth they engender. The *Lūh* thus persists as a vital element of Somali religious education, preserving a unique connection to ancestral practices. Nonetheless, the *Lūh* method faces challenges. The tablets' size and weight can hinder portability for young learners, and their limited surface area restricts the volume of text inscribed at once, potentially slowing progress. The handmade ink, *kad*, sometimes produces unclear or faded script, complicating legibility. The Somali Qur'anic educational landscape exemplifies the need to harmonize traditional and modern pedagogies. Combining the *Lūh*'s tactile, motor-memory benefits with the convenience and versatility of digital tools can produce a more flexible and effective learning environment. Students may initiate their studies with the *Lūh* to develop foundational writing and memorization skills infused with spiritual discipline, then use digital platforms to deepen comprehension through *tafsīr* videos, audio recitations, and interactive exercises. By preserving traditional practices alongside contemporary methods, Somali Qur'anic education demonstrates

resilience and adaptability in an era of rapid change. Beyond pedagogy, the *Lûh* tradition sustains Somali cultural identity and religious continuity, anchoring learners within a shared history and communal memory, reinforcing social cohesion and intergenerational transmission of values. The educational process cultivates virtues such as patience, humility, and respect, central to Islamic ethics and social relations. The Somali *Duksi* and *Lûh* experience contributes to wider Islamic educational discourse, especially where formal schooling is limited. It exemplifies how faithbased education endures socio-economic hardship, adapts to evolving contexts, and remains relevant through community support and cultural rootedness. This model offers valuable insights for Muslim communities globally seeking to preserve tradition while engaging modernity. Moreover, the Somali case highlights the importance of tangible cultural artifacts in educational practice. The *Lûh* is not merely a pedagogical tool but a symbol of faith, devotion, and identity. Its continued use alongside printed and digital materials fosters a holistic educational philosophy integrating intellectual, spiritual, and cultural dimensions. Such an approach supports not only knowledge acquisition but also nurturing belonging and reverence. In conclusion, Qur'anic education in Somalia, epitomized by the use of *Lûh* wooden tablets, represents a rich confluence of tradition and modernity. This practice, deeply rooted in centuries-old pedagogical methods, remains vital for spiritual, intellectual, and cultural development. While modern tools offer efficiency and expanded access, the *Lûh* method provides unique benefits, engaging students physically and spiritually, fostering community, and preserving cultural heritage. Therefore, blending traditional methods such as the *Lûh* with digital innovations promises a more comprehensive, meaningful Qur'anic education—one that cultivates knowledge, devotion, and character in a balanced and sustainable manner.

Giriş

Kur'an, insanlığa rehberlik eden yüce bir kitap olarak, her dönemde eğitim ve öğretimin temel bir unsuru olmuştur. Kur'an eğitimi, bireylerin manevi ve ahlaki gelişimini desteklerken, aynı zamanda toplumsal huzur ve dayanışmayı da pekiştirir. Bu süreçte, öğrencilerin doğru telaffuz, anlam ve ahenk içinde Kur'an'ı öğrenmeleri büyük önem taşır. Geleneksel yöntemlerden modern yaklaşımlara kadar, Kur'an eğitimi, nesilden nesile aktarılan bir değer olarak yaşamaya devam etmektedir.

Kur'an-ı Kerim, Müslüman toplumlar için yalnızca bir kutsal kitap değil aynı zamanda bireylerin manevi gelişiminden toplumsal düzenin sağlanmasına kadar hayatın her alanına yön veren temel bir eğitim kaynağıdır. Kur'an eğitimi, bireylerin ahlaki değerlerini geliştirmesine, toplumsal dayanışmanın güçlenmesine ve kültürel mirasın korunmasına katkı sağlar. Bu süreç, farklı coğrafyalarda o toplumun sosyal ve ekonomik koşullarına göre şekillenmiş ve çeşitli yöntemlerle yürütülmüştür. Afrika'nın doğusunda yer alan Somali, Kur'an eğitiminin halen geleneksel yöntemlerle sürdürüldüğü, İslâm kültürünün canlı bir şekilde yaşatıldığı önemli bir örnek olarak öne çıkmaktadır. Diğer birçok Afrika ülkesinde modern eğitim kurumlarının nispeten yaygınlaşmasıyla geleneksel yöntemler geri planda kalmışken, Somali'de bu yöntemler halkın geniş kesimleri tarafından benimsenmiş ve kuşaklar boyunca aktarılmıştır. Ayrıca ülkede yaşanan siyasi ve ekonomik zorluklara rağmen Kur'an eğitiminin toplumsal kimliğin korunmasında merkezi bir rol oynamaya devam etmesi, bu coğrafyayı incelemeye değer kılmaktadır. Geleneksel medrese yapıları, hoca-talebe ilişkisi ve hıfza dayalı öğrenme sisteminin günümüzde dahi güçlü bir şekilde varlığını sürdürmesi, Somali'yi Kur'an eğitim-öğretimi açısından etkili bir örnek hâline getirmektedir.

Çalışmamız Somali'de Kur'an öğretiminde kullanılan *lûh* diye bilinen ahşap tabletlerin yapısal özelliklerini, Kur'an talimi ve hıfzı gibi eğitim-öğretim aşamalarında sağladığı katkıları ve modern Kur'an öğretim yöntemleriyle karşılaştırmalı olarak ortaya koymayı amaçlamaktadır. *Lûh*, Somali'de eğitimde yaygın olarak kullanılan, sert ve dayanıklı ağaçlardan yapılan, üzerine geleneksel *kad* mürekkebi ile yazılarak tekrar tekrar kullanılan bir eğitim aracıdır. *Lûh*'un bu yapısı, hem öğrencilerin yazma ve ezber becerilerini geliştirmelerine hem de eğitim sürecinde dikkat ve disiplini artırmalarına yardımcı olmaktadır.¹

Araştırmamız, nitel ve gözlemsel yöntemlerle, veri toplama, doküman analizi, literatür taraması ve Somali'de yerinde saha çalışması yoluyla yürütülmüştür. Çalışmanın teşekkül sürecinde Somali bölgesine gidilerek eğitim ortamları yerinde gözlemlenmiştir. Aynı zamanda görseller elde edilmiş ve yerel öğreticilerle birebir görüşmeler gerçekleştirilmiş, böylelikle literatüre özgün nitelikte katkı sunulması amaçlanmıştır. Bu saha çalışmasıyla,

¹ Ousmane Kane, *Beyond Timbuktu: An Intellectual History of Muslim West Africa* (Massachusetts - Cambridge - London: Harvard University Press, 2016), 43, 123.

lûh'un yapısal özellikleri, kullanım süreçleri, eğitimdeki rolü ve modern Kur'an öğretim teknikleriyle karşılaştırmalı durumu ortaya konulmuştur. Dolayısıyla çalışmayla, Somali örneği üzerinden Kur'an öğretiminde *lûh*'un hem geleneksel eğitim mirasını hem de pedagojik katkılarını sistematik biçimde analiz ederek, modern Kur'an öğretim yöntemleriyle nasıl bir denge kurulabileceği, geleneksel yöntemlerin karşılaştığı zorlukların nasıl aşılabileceğinin ortaya konulması ve *lûh*'un Türkiye'de tanıtılması amaçlanmıştır.

Konumuzla ilgili doğrudan yapılmış herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Somali ve İslam dünyasındaki Kur'an öğretimine dair çalışmalar genellikle öğretim içeriğine yoğunlaşmış; ancak bu eğitim pratiğinde kullanılan *lûh*'un ne yapısal özellikleri ne de pedagojik değeri sistemli bir şekilde incelenmiştir. Türkiye ve İslâm coğrafyasındaki akademik literatürde Somali örneğinde *lûh*'un Kur'an eğitimi bağlamında detaylı bir çalışmanın bulunmaması, araştırmanın hem özgünlüğünü hem de alana katkısını ön plana çıkarmaktadır. Ayrıca, benzeri bir çalışmanın olmayışı ve kaynak bulmadaki zorluklar nedeniyle, araştırmacı Somali'de bizzat saha araştırması yaparak bu eksikliği aşmıştır. Görüşmeler aracılığıyla, *lûh*'un günümüzdeki pedagojik işlevine, kullanım pratiklerine ve gelenekselden moderne geçiş sürecine dair özgün veriler elde edilmiştir.

1. Kur'an Eğitimi ve Önemi

Kur'an-ı Kerim, ilk olarak Hz. Cebrâil aracılığıyla Hz. Peygamber'e vahyedilmiş, onun rehberliğinde sahâbeden tabîne, tabînden de sonraki nesillere lafız, mana ve yazılı metin olarak kesintisiz şekilde aktarılmıştır.² Bu intikal, Allah'ın belirlediği usuller çerçevesinde, Efendimiz'in bir öğretici olarak sahâbeye Kur'an'ı en iyi şekilde öğretmesi sayesinde mümkün olmuştur. Bu bağlamda Kur'an'ın tertîl üzere, yani acele etmeden ve düzgün bir şekilde okunması gerektiği,³ hem nazil oluş süreci hem de tilâvet adabı açısından Hz. Peygamber'in uygulamalarıyla şekillenmiştir. Bununla birlikte Hz. Cebrâil'in Hz. Peygamber'e kelâmullahı öğretirken takip ettiği yöntem, aynı zamanda Kur'an'ı doğru anlamak ve öğretmek için bir model teşkil etmektedir. Nitekim Hz. Peygamber döneminde ve Kur'an'ın istinsâh sürecine kadar, Kur'an eğitim-öğretimi itikadî ve amelî bilgilerin aktarılması, açıklama gerektiren âyetlerin tefsiri şeklinde ilerlemiş; bu süreç, âyetlerin kavranıp hayata geçirilmesi esasına dayandığı için doğal olarak yavaş seyretmiştir.⁴ Ne var ki Kur'an eğitim-öğretiminin lafzî ve pratik yönüne dair ilk çalışmalar, Hz. Peygamber'in sağlığında ve dört halife devrinde belirgin biçimde gözlemlenmiştir. Allah Rasûlü döneminde eğitim faaliyetlerinin merkezi olarak Mescid-i Nebevî ve Suffe önemli işlevler üstlenmiştir.⁵

² Abdussabûr Şâhîn, *Târîhu'l-Kur'ân* (Kahire: Nehdatu Mısır, 2007), 27.

³ Müzzemmil, 74/4.

⁴ Yaşar Akaslan, "Ashâb-ı Suffe'nin Kur'ân ve Kirâat Tarihine Katkıları", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 53 (30 Aralık 2022), 758.

⁵ Akaslan, "Ashâb-ı Suffe", 759.

Her ilim dalında olduğu gibi, Kur'an kıraati ve tilaveti için de özel öğretim ilkeleri ve yöntemleri bulunmaktadır. Bu yüzden, Kur'an derslerini veren öğretmenin uzmanlık sahibi olması kadar, modern öğretim tekniklerini bilmesi ve eğitim araçlarından faydalanması da önemlidir. Kur'an tilavetinin sanat yönü, onun ehliyetli bir hocadan öğrenilmesini zorunlu kılmaktadır. Nitekim "Fem-i Muhsin"⁶ kavramı, Kur'an'ı en güzel şekilde tilavet eden üstatları tanımlamaktadır. Hz. Peygamber'in, Kur'an'ın ehil kişilerden öğrenilmesini tavsiye eden hadisleri, bu konuda uzmanlaşmanın önemini vurgulamaktadır. Ayrıca, kıraat ilmini tamamlayanlara verilen icazet belgeleri, bu hassasiyetin günümüze kadar korunmasını sağlamaktadır.⁷

Kur'an eğitim ve öğretiminde öne çıkan en yaygın ve geleneksel yöntemlerden biri de semâ' ve arz uygulamasıdır. Nitekim Hz. Peygamber, büyük bir titizlikle Kur'an'ı öğrenmiş ve Hz. Cebrâil'den aldığı tedrisatı sahâbeye aktarmıştır. O, semâ' (hocadan işiterek) ve arz (hocaya okuyarak) yöntemleriyle öğrenme sürecini pekiştirmiş,⁸ özellikle ramazan ayında mukâbele geleneği ile nazil olan ayetleri defalarca tekrar etmiştir.⁹ Hz. Peygamber, Kur'an muallimi olarak sahâbeye çeşitli vesilelerle tilâvet etmiş, sahâbe de öğrendiklerini ona veya okuyuşuyla temayüz eden kimselere arz ederek doğruluğunu teyit etmiştir. Hz. Peygamber'in bu eğitim usûlü, günümüze kadar intikal etmiş ve Kur'an öğretiminin temel yöntemlerinden biri olarak varlığını sürdürmektedir.¹⁰ Onun okuyuş usûlü ve gösterdiği hassasiyet, sonraki nesillere aktarım sürecinde rehberlik etmeye devam etmektedir.¹¹

Hz. Peygamber sonrası dört halife başta olmak üzere Emevî, Abbâsî, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde de Kur'an eğitim ve öğretimi önemsenmiştir.¹² Öyle ki eğitim kurumlarının müfredatında Kur'an eğitimi daima ilk sırayı almıştır.¹³ Kur'an eğitimi, İslam'ın teşvik ettiği temel bir vacibe olup sıbyan mekteplerinin merkezinde yer almıştır. Elifbayı tanıma ile başlayan süreç, yüzünden okuma, hatim, tecvit ve kıraat öğrenimiyle ilerlemiş; namaz sûreleri ve belirli sûrelerin ezberlenmesi müfredata dâhil edilmiştir. Hafızlık yetenekli

⁶ Bu kavram için bk. Fetullah Bakırcı, *Kur'ân Kıraatinde Fem-i Muhsin Kavramı* (İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020).

⁷ Nazif Yılmaz, "Kur'an-ı Kerim Öğretim Yöntemleri", *Türk Maarif Ansiklopedisi*, (Erişim 20 Mart 2025).

⁸ Aynı zamanda birer hadis kavramları olan "sem'a-arz" ifadeleri için bk. Abdullah Aydın, "Semâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/457-458.

⁹ Ebül-Hayr Şemsüddin b. Muhammed b. b. Alî İbnü'l-Cezerî, *et-Temhîd fî ilmi't-tecvîd*, thk. Ali Hüseyin Bevvâb (Riyâd: Mektebetü'l-Meârif, 1985), 1/44.

¹⁰ Mehmet Mahfuz Ata, "Kur'ân Öğretim Yöntem ve Teknikleri Problem ve Çözüm Yolları", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 0/30 (2013), 168-169.

¹¹ Abdulhekim Ağırbaş, "Hz. Peygamber Döneminde Kur'an/Kıraat Eğitim-Öğretimi", *Darulhadis İslami Araştırmalar Dergisi* 0/1 (Aralık 2021), 86.

¹² Bu önemsenmenin altında Hz. Peygamber'in "Sizin en hayırlınız Kur'an'ı okuyan ve okutunuzdur." gibi hadisleri şeriflerin yattığı söylenebilir. Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi'u's-sahih*, thk. Mustafa Dîb el-Buğâ (Dimaşk: Dâru İbn Kesîr, Dâru'l-Yemâme, 1414/1993), "Hayruküm men te'alleme'l-Kur'âne ve 'allemeh", 21 (No: 4739).

¹³ Yaşar Akaslan, "Türkiye'de Kıraat İlmî Eğitim-Öğretimi", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 22/2 (2018), 1086-1087; Cahit Baltacı, *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri* (İstanbul: İrfan Matbaası, 1976), 14-15.

bireylere sunulmuş, mescit ve camilerde eğitim kesintisiz sürmüştür. Osmanlı sarayında şehzadeler için özel bir önem taşıyan Kur'an öğretimi, Enderun'da ayrıcalıklı bir yer bulmuştur.¹⁴

Kıraat farklılıkları bağlamında kendilerine nispet edilen rivayetlerle öne çıkan kıraat imamı, uzun yıllar sürecek kıraat geleneğini şekillendiren önemli şahsiyetlerdir. Ortaya koydukları miras da Kur'an eğitiminin önemini ve ona verilen değeri gözler önüne sermektedir. Bunun yanı sıra dârülkurrâ,¹⁵ medreseler ve camiler gibi mekânlar Kur'an eğitiminin verildiği özel alanlar olmuştur.¹⁶ Kur'an eğitiminde, Asr-ı saadetten sonraki dönemlerde Hz. Peygamber'in yöntemi korunmaya devam edilse de zaman içinde farklı öğretim teknikleri ortaya çıkmıştır. Özellikle modern teknoloji ile birlikte Kur'an eğitiminde dijital araçların kullanımı yaygınlaşmıştır.

2. Somali'de Kur'an Eğitim-Öğretimi

Batı Afrika genelinde İslami okullar, verdikleri dersler, öğretim yöntemleri, öğretmenlerin yeterlilikleri ve devlet denetimi düzeyi açısından çeşitlilik göstermektedir. Ancak bu okulların ortak noktası, çocuklara Kur'an-ı Kerim'in bazı bölümlerini ezberletmeye dayalı olmalarıdır. Batı Afrika'daki İslami okullar arasında bulunan "Geleneksel Kur'an Okulları" köylerde ve mahallelerde yaygındır. Asıl rolleri çocuklara Kur'an-ı Kerim'i ezberletmektir. Genel eğitimin yaygınlaşması bu okulların varlığını sona erdirmemiş, aksine zamanla toplumun ihtiyaç ve taleplerine uyum sağlamışlardır. Bu nedenle, akşam okulları, hafta sonu okulları ve yaz kursları gibi farklı biçimlerde varlıklarını sürdürmektedirler.¹⁷

Somali, tarih boyunca şehirlerde ve kırsalda yaygın olan Kur'an okullarıyla tanınmıştır. Sömürge öncesinde büyük önem taşıyan bu okullar, toplumun Kur'an hıfzına olan ilgisiyle şekillenmiştir. Somalililer, Kur'an okullarına "Duksî" derken, çocuklar önce "Khulweh" adlı okullarda ezbere başlamaktadır. Resmi kayıt sistemi olmayan Duksî ve Khulweh okulları her yaşta öğrenci kabul etmektedir.¹⁸

Somali'nin Mogadişu şehrinde bulunan Kur'an-ı Kerim Üniversitesi, türünün ilk örneğidir ve Kur'an-ı Kerim ilimlerini öğretmeye ve tedris etmeye önem veren en önemli üniversitelerden biridir. Üniversite, Kur'an ilimlerinin geliştirilmemesinden ve bu alanda uzmanlaşmanın eksikliğinden rahatsızlık duyan, şeriat ilimleri, Arap dili ve kıraatler

¹⁴ Cemal Tosun, "Kur'an Eğitimi", *Türk Maarif Ansiklopedisi*, ts. (Erişim 16 Mayıs 2025).

¹⁵ Bu müesseselere dârülkurrâ'n ve dârülhuffâz adı da verilir. Bk. Nebi Bozkurt, "Dârülkurrâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/543.

¹⁶ Mustafa Atilla Akdemir, *Kıraat İlmî Eğitim ve Öğretim Metotları* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2015), 130, 134; Akaslan, "Türkiye'de Kıraat", 1088.

¹⁷ Helen B. Boyle, "Islamic Education in West and Central Africa", *Handbook of Islamic Education*, ed. Holger Daun - Reza Arjmand (Cham: Springer, 2018), 4.

¹⁸ Yusuf Hasan Mahmud, "Diyâ'u'l-Halâwî'l-Kur'ânî'l-Kerîm fi's-Sûmâl", *el-Sûmâl al-Cedîd*, (Erişim 13 Nisan 2025).

alanında uzmanlaşmış seçkin akademisyen âlimler tarafından kurulmuştur. Amaç, Somali toplumunda Kur'an ve ehlinin değerini yükseltmek ve hem erkek hem de kız lise ve İslâmî enstitü mezunlarına yönelik özgün ve bütüncül bir eğitim hizmeti sunmaktır.¹⁹

2.1. Somali'de Çocuklara Yönelik Kur'an Öğretimi

Somali'de çocuklar Kur'an eğitimine elifbâ ile başlar. Harfleri öğrenip doğru telaffuz ettikten sonra, Arap harflerinin birleşimiyle okumayı geliştiren kitaplara geçerler. Önce kelimeleri okumayı pratiğe döker, ardından Fâtiha, İhlâs, Felak, Nâs gibi kısa sureleri ezberlerler. Öğretmenler, hafıza geliştirme yöntemleriyle öğrencileri destekleyerek ezber sürecini pekiştirir. Öğrenciler için renkli kitaplar ve görseller harf öğrenmeyi kolaylaştırır. Öğrenciler öğretmenle okur ve tekrar eder, böylece okuma, yazma ve ezberleme gelişir.²⁰

Somalili çocuklar 4-5 yaşlarında Kur'an öğretimine yönlendirilir. Baba, çocuğunu Kur'an öğrenmeye teşvik eder ve öğretmene teslim ederken ona "Kur'an'ın tamamını okutmasını, ahlak ve edep kazandırmasını" ister. Gelenek gereği, öğretmene bir ücret verilir ve öğrenciye ahşap bir levha sunulur. Ancak, Khulweh'de öğrenciler sıkı disiplinle eğitilir; yanlış okuma veya mazeretsiz devamsızlık cezalandırılır. Somali'de uzun yıllardır süregelen bu yöntemin bazıları, dövmenin ahlaki gelişime katkı sağladığını düşünse de günümüzde eğitim kurumları şiddeti reddediyor.²¹

Somali'de çocukların Kur'an-ı Kerim öğrenmek için gittikleri yerler "Duksî" veya "Halâvî" olarak da bilinir. Somali halkının büyük bölümü, okuma yazmayı ve Kur'an'ı burada öğrenmiştir. Kırsalda dersler, çoğunlukla belirli bir ağacın altında yapılırken, şehirlerde daha gelişmiş alanlar kullanılır. Duksî öğretmenleri büyük saygı görür ve eğitimlerini belirli bir silsileye göre tamamlamış olmaları gerekir.²²

Resim 1: Somali'de bir "Duksî" örneği

¹⁹ Câmî'atu'l-Kur'âni'l-Kerîm (UHQ), "Te'sîsü'l-Câmî'a" (Erişim 24 Nisan 2025).

²⁰ K1, Kişisel Görüşme, 17 Mart 2025.

²¹ K1, Kişisel Görüşme, 17 Mart 2025.

²² Muhammed b. Âmir el-Ma'merî, "Hifzu'l-Kur'ân bi tarîki's-seb' fi's-Sûmâl", *Ghirasedu*, (Erişim 18 Mart 2025).

Resim 2: Somali'de bir "Duksî" örneği.

2.2. Somali'de Yetişkinlere Yönelik Kur'an Öğretimi

Yetişkinler için Kur'an eğitimi, Arap harflerini öğrenme ve doğru okuma becerisiyle başlar; ilerleyen süreçte uzun süreler ve anlam odaklı derslerle derinleşir. Eğitim genellikle medreselerde, bireysel ya da grup hâlinde, kırsal bölgelerde ise geleneksel yöntemlerle yürütülür. Dinleme ve tekrar temelli yöntemle ezber pratiği yapılır; yetişkinler daha uzun sürelere odaklanır. Tefsir dersleriyle metnin anlamı üzerinde durularak, bilgi derinliği sağlanır.²³

Kur'an okulları, Batı Afrika'da Arapçanın ve İslâmî ilimlerin yayılmasında merkezi bir rol oynamıştır. Arapça, resmi ve bilimsel dil olarak konum kazanmış; bu sayede bölge, İmam Süyûtî (ö. 911/1505) ve Osman b. (Dan) Fodio (ö. 1817 m.) gibi âlimlerin eserleri üzerinden tefsir ve diğer İslâmî disiplinlerde önemli gelişmeler kaydetmiştir.²⁴ Okullar, nitelikli öğretmenler yetiştirerek bu alandaki eğitimin toplumsal değerini artırmış, mezunlarına resmi öğretmen statüsü kazandırmıştır. Kolonyal baskılara, misyoner faaliyetlere ve laikleşme çabalarına rağmen, dinî kimliğin korunmasına katkıda bulunmuşlardır.²⁵ Ayrıca temel okuryazarlığın artmasına, dinî bilincin yaygınlaşmasına ve mezunların kendi topluluklarında Arapça ve İslâmî ilimler okulları kurmasına öncülük etmişlerdir.²⁶

²³ K1, Kişisel Görüşme, 17 Mart 2025.

²⁴ Abdulkadir Ahrizî, *et-Ta'limü'l-'Arabî el-İslâmî fî Garbi İfrîkiye mine'l-karn 8 H. hattâ ilâ gâyeti'l-karn 10 H. / 14 M. ilâ 16 M.* (Adrar: Câmî'atü Ahmed Dirâya, Kulliyetü'l-'Ulûmü'l-İnsâniyye ve'l-İctimâ'iyye ve'l-'Ulûmü'l-İslâmiyye, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 1'den itibaren; Feriku Mevki' Tefsîr, "ed-Dirâsâtü'l-Kur'âniyye fî Garbi İfrîkiyâ: el-Vâki' ve'l-İşkâlât ve Âfâküt-Tatvîr (1-2)", *tafsir.net* (Erişim 11 Nisan 2025).

²⁵ Hâlid Hassan Abdullah, "et-Ta'limü'l-'Arabî el-İslâmî fî Nijeryâ", *Arabiclanguageic-Sahîfeti'l-Lugati'l-'Arabiyye* (Erişim 16 Haziran 2025); Ahmet Kavas, "Irreplaceable Education Center for African Muslims: Qur'anic School", *AFAM - Afrika Araştırmacıları Derneği* (blog), 10 Mayıs 2025.

²⁶ Kavas, "Irreplaceable Education".

2.3. Somali'de Hafızlık

Somali'de Kur'an öğretilimi geleneksel yöntemlerle sürdürülmektedir. Ebû Amr'ın²⁷ (ö. 154/771) Dûrî (ö. 248/862 [?]) rivayeti yaygın olmakla birlikte, son dönemde Âsım'ın (ö. 127/745) Hafs (ö. 180/796) rivayeti de tercih edilmeye başlanmıştır. Duksî okulları, eski küttâb²⁸ geleneğini hatırlatır; eğitim ücretsizdir ve her kesimden öğrenci kabul edilir. Bir köyde Duksî açmak için en az 10 çocuk toplanmalı ve öğretmen, toplum tarafından seçilmelidir. Somali'de Kur'an'ı ezberleme oranı oldukça yüksektir. Dr. Ali Abdullah Wersma'ya göre, çocukların %87'si Duksî'ye gitmektedir. Basılı mushafaların azlığı, ezber yöntemlerini ön plana çıkarmıştır. Öğrenciler, başarılı olduklarında topluluk tarafından kutlanır ve bu süreçte ahlaki eğitim de verilir. Duksî'de eğitim, bireysel farklılıklara göre düzenlenir ve öğrenciler zekâlarına uygun şekilde ilerler. Sabah namazından sonra ezber tekrarlanır, günün sonunda ise öğrenciler diğer görevlerine dönerler. Somali, "seb" yöntemi ile ezberi pekiştirme konusunda öne çıkmaktadır. Öğrenciler, topluluk içinde iki gruba ayrılır: düzenli devam edenler ve şartları nedeniyle kesintili öğrenenler. Duksî, yalnızca Kur'an eğitimi değil, ahlaki değerlerin öğretildiği bir kurumdur. Nitekim çocuklar, büyüklere saygıyı burada öğrenir. Ayrıca kuraklık zamanlarında, öğretmenler ve öğrenciler yağmur duası için bir araya gelir.²⁹ Dolayısıyla Somali'deki Duksî geleneği, İslâmî eğitimin temel taşlarından biridir.

2.4. Somali'de Kur'an Öğretiminin Zorlukları

Afrika'nın çoğunda Kur'an okulları, altyapı ve finansman eksikliği nedeniyle zor durumdadır. Birçok bölgede temel ihtiyaçlar karşılanamamakta, öğretmenler maaş alamadığı için geleneksel yöntemlere başvurmaktadır. Öyle ki bazı yerlerde insanların tahta alabilecek imkânları bile olamamaktadır.³⁰ Bu durum ise çocuk işçiliğine ve dilencilige yol açmaktadır. Dolayısıyla eğitim finansmanında ciddi sıkıntılar mevcuttur.³¹ Bazı öğretmenler çocukları dilencilige zorlamakta ve bu sorun yaygınlaşmaktadır.³² Afrika'daki bazı hükümetler çözüm için Kur'an kursları açmış ve proje yirmi milyon dolara mal olmuştur. Bu da okulların amacından sapmasına yol açmıştır.³³

Afrika'nın çoğu ülkesinde olduğu gibi Somali'deki mevcut tüm bu sorunların kökeninde de sömürge döneminin izleri bulunmakta ve bu etkiler günümüzde farklı boyutlarda kendini göstermeye devam etmektedir.³⁴

²⁷ Ebû Amr kıraati için bk. Resul Akcan, "Ebû Amr ve Kıraatinin Özellikleri", *On Dört Kıraat İmamı ve Kıraatlerinin Özellikleri*, ed. Ahmet Gökdemir (Ankara: İlahiyat Yayınları, 2023), 67-105.

²⁸ Jacob M. Landau, "Küttâb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/3-4.

²⁹ el-Ma'merî, "Hifzu'l-Kur'ân".

³⁰ "Gine'de tahta levha üzerinde Kur'an eğitimi", *Anadolu Ajansı (AA)* (Erişim 14 Haziran 2025).

³¹ B. Boyle, "Islamic Education", 4-5; Hassan Abdullah, "et-Ta'limü'l-'Arabî".

³² Seyyid Veli Abdulmâlik, "İstihâl Zahire Tasavvu'l-Etfâl fi Seneğâl", *el-Cezire.net* (Erişim 12 Nisan 2025).

³³ Babacar Dion, "Fi's-Seneğâl: Medâris Kur'âniyye 'Asriyye' li'l-Kadâ'i 'alâ Zâhirati't-Tesevvül", *Anadolu Ajansı (aa)* (Erişim 28 Nisan 2025).

³⁴ Ferhat Pirinççi - Tunç Demirtaş, "Sömürgecilik Mirasının Somali'ye Etkisi", *International Journal of Social*

Somali'de Kur'an okullarının neredeyse kaybolduğu söylenebilir. Bunun sebepleri şu şekilde sıralanmaktadır: Kur'an okulları genellikle plansız inşa edilir ve rastgele konumlandırılır. Bu okullara özel vakıf kültürü gelişmemiştir; destek genellikle cami ve mezarlıklara yönelir. Devletin yeterli ilgi göstermemesi nedeniyle onarım ve gelişim eksiktir. Kur'an öğretmenleri, haklarını savunacak bir dernek veya sendika oluşturamamaktadır. Ayrıca, birçok okul eğitim için uygun olmayan fiziki koşullarda faaliyet göstermektedir.³⁵ Kurumsal anlamda okullar yenilikten yoksundur, buralarda ezbere dayalı yöntemler yaygındır ve beceri gelişimi sınırlıdır.³⁶ Bu da bazı öğrencilerin öğrenme sürecinde başarısız olmasına ve eğitimden kopmalarına yol açmaktadır.³⁷ Eğitimde eski kitaplar sorun yaratır, Afrika bölgesinin çoğu yerinde müfredat finansal eksiklikler nedeniyle tamamlanamamıştır. Yerel bağlam yetersiz, denetim eksiktir. Bazı Kur'an okullarında öğretmenlik için tek ölçüt, Kur'an'ı doğru okuyabilmektir; pedagojik eğitim ve öğretim yeterliliği aranmaz.³⁸ Batı Afrika'daki İslâm çalışmaları araştırmacıları, tezlerin yayımlanamaması ve üniversitelerin bu konuda yeterince destek vermemesi de bu sorunu derinleştirmektedir. Ayrıca sınırlı kütüphane ve arşivler nedeniyle Kur'an çalışmalarında kaynak erişimi zorlaşmakta, araştırmacılar önemli konferanslara katılamamaktadır.³⁹

Somali'deki Duksî okulları, kırsal ve kentsel bölgelerde düşük maliyetli eğitimle Kur'an öğretiminin yaygınlaşmasını sağlamış, diğer İslâm ülkelerine kıyasla daha geniş bir erişim alanı oluşturmuştur. Mogadişu Araştırma Merkezi verilerine göre, halkın %70'i Arapça okuyup yazabilmektedir. Nur Rahi, Duksî'nin Somali'de köklü bir eğitim kurumu olduğunu vurgulamaktadır. Ekonomik zorluklara rağmen, aileler çocuklarını bu okullara göndermeye devam etmektedir. Dersler, kömür ve bitki özlerinden yapılan mürekkep kullanılarak tahtalara yazılır ve ezberlendikten sonra yeniden silinip yazılabilir. Öğretmenler, ailelerin ödeme gücüne göre ücret alırken, maddi imkânı olmayan öğrenciler eğitime devam edebilir. Ancak, sıkı disiplin nedeniyle sert cezalar uygulanmakta ve bu durum öğrencilerin okulu terk etmesine yol açabilmektedir. Şeyh Muhammed Ahmed, Duksî'nin Somali kültüründe önemli bir yere sahip olduğunu belirtirken, ezber odaklı eğitimin anlamadan okumaya neden olduğunu ifade etmektedir.⁴⁰

Inquiry 13/2 (Aralık 2020), 765-789.

³⁵ Hasan Mahmud, "Diyâ'u'l-Halâwi'l-Kur'âni'l-Kerîm fi's-Sûmâl".

³⁶ Kavas, "Irreplaceable Education".

³⁷ M. Noor Sulaiman Syah, "Muslimworld: Historical, Political, and Socio-Cultural Perspective", *QJIS (Qudus International Journal of Islamic Studies)* 4/1 (19 Ağustos 2016), 1-16.

³⁸ Hassan Abdullah, "et-Ta'limü'l-'Arabî"; B. Boyle, "Islamic Education", 4-5.

³⁹ Mevki' Tefsir, "ed-Dirâsâtü'l-Kur'âniyye" (11 Nisan 2025); Sâre İbrâhîm Ebü'l-'Azîm, "el-medârisü'l-Kur'âniyye fi Garbi İfrîkiyâ: ed-Devru ve'l-İşkâliyyât", *Hadracenter.com-Merkezi'l-Hadâra li'd-Dirâsâti ve'l-Buhûs*, (Erişim 12 Mayıs 2025).

⁴⁰ "ed-Duksî es-Sûmâlî li tahfizi'l-Kur'ân, Kutub Haşab ve Aklâm Fahm", *el-Cezîre.Net* (Erişim 14 Haziran 2025).

2.5. Somali'de Resmi Kur'an Kursları

İslâm, 7. yüzyılda Kuzey Afrika'dan ticaret yoluyla Batı Afrika'ya ulaşmış; 11. yüzyılda bölge yöneticileri tarafından benimsenmiştir.⁴¹ Bu süreç, Mali ve Songhay gibi İslâm devletlerinde ilmî faaliyetleri doğurmuş, ancak bu mirasın büyük bölümü yeterince korunamamıştır.⁴² Eğitimdeki yetersizlikler ise Kur'an okullarının önemini artırmıştır.⁴³

İslâm'ın bölgeye girişiyle birlikte ortaya çıkan Kur'an okulları başlangıçta gayri resmî yapılar olarak gelişmiş, öğretmenlerin yakın çevrelerine eğitim vermesi yeterli görülmüştür. Bu okullar, sadece Kur'an okumaya odaklananlar ve hem okuma hem ezber öğrenenler olmak üzere ikiye ayrılmıştır.⁴⁴

Kur'an okulları dışında, sömürgeciler tarafından kurulan modern okullar da eğitimde yer almıştır. Bu okullar, Batılı yönetici elitler yetiştirmeyi amaçlamış; sömürgeci diller ve müfredatlar esas alınmıştır. Ancak Gana, Nijerya ve Mali'nin kuzeyindeki Müslüman halk, bu okulları Batılılaşma aracı olarak görerek mesafeli durmuştur.⁴⁵ Anlaşılan bunun arkasında, bu okullarda eğitim gören çocukların kimliklerini kaybedecekleri korkusu yatmaktadır. Bağımsızlık sonrası Kur'an okulları dinî odaklı yapılarıyla iş gücü piyasasında yetersiz kalırken, devlet okulları kalabalıklaşmıştır. Bu durum, dinî ve modern eğitimi birleştiren karma okul modelini ortaya çıkarmıştır.⁴⁶

Somali'de Kur'an eğitimine gelince, 1960 sonrası eğitim sistemine dâhil edilmiş 1970'lerde resmîyet kazanmış, iç savaşla sekteye uğramış ve 2000'lerden itibaren yeniden canlanmıştır.⁴⁷ Somali'de Kur'an eğitimi 4-6 yaşlarında başlar; çocuklar harfleri öğrenip okuma becerisi kazanır. Eğitim 10-15 yaşlarına kadar sürer ve öğrenciler Kur'an ezberlemeye başlar. Süre, bireysel becerilere göre değişiklik gösterebilir.⁴⁸

Somali'de hafızlık belgesi almak için öğrencilere resmi bir belge verilir. Bu belge, öğrencinin Kur'an'ı ezberleyip doğru bir şekilde okuduğunu ve hafızlık eğitimini tamamladığını gösterir. Öğrenciler, resmi sınavda başarılı olduktan sonra bu belgeyi alırlar. Ayrıca, başarı sertifikası veya Kur'an okuma belgesi gibi ek belgeler de verilebilir, ancak bunlar genellikle destekleyici belgelerdir.⁴⁹

Somalililer, Kur'an-ı Kerim'e büyük bir sevgi ve bağlılık duyarak, eğitimine önem vermektedir. Ancak İslâmî kuruluşların ilgisizliği nedeniyle, Kur'an eğitimi genellikle dar

⁴¹ Peter A. Easton - Mark Peach, *The Practical Applications of Koranic Learning in West Africa* (Association for the Development of Education in Africa, 1997).

⁴² Mevki' Tefsîr, "ed-Dirâsâtü'l-Kur'âniyye" (11 Nisan 2025).

⁴³ B. Boyle, "Islamic Education", 637-650.

⁴⁴ Hassan Abdullah, "et-Ta'limü'l-'Arabî".

⁴⁵ B. Boyle, "Islamic Education", 4.

⁴⁶ B. Boyle, "Islamic Education", 5.

⁴⁷ K1, Kişisel Görüşme, 17 Mart 2025.

⁴⁸ K1, Kişisel Görüşme, 17 Mart 2025.

⁴⁹ K1, Kişisel Görüşme, 17 Mart 2025.

ve uygun olmayan koşullarda yapılmaktadır. Medreseler, çoğunlukla yol kenarlarında veya terk edilmiş bölgelerde yer almakta, çoğu ise modern eğitim gereksinimlerinden yoksundur. Bununla birlikte, Somali'deki gençler, küçük yaşlardan itibaren Kur'an ezberlemeye büyük bir gayret göstermekte ve bu süreç, geleneksel okullarla devam etmektedir. Ancak, medreselerin çoğu, uygun olmayan malzemelerle inşa edilmiştir ve bu durum, eğitim süreçlerini olumsuz etkilemektedir.⁵⁰

Afrika Yardım Komitesi, Kur'an-ı Kerim ezberleme ve kırâat ilminin talimi amacıyla Somaliland ve Somali'nin çeşitli bölgelerinde yedi merkez açmıştır. Merkezlerin bilgileri şöyledir:⁵¹

Tablo 1: Afrika Yardım Komitesi Tarafından Somaliland ve Somali'de Kur'an-ı Kerim ve İlimleri Ezberleme Amacıyla Açılan Eğitim Merkezleri

Merkez	Bölge	Kapasite
el-Furvaniye Eyaleti Halkı Kur'an-ı Kerim ve İlimleri Ezberleme Merkezi – Tam donanımlı, iki derslik içeriyor.	Afgooye Şehri, Aşağı Şabel Bölgesi	60 öğrenci
Abdurrezzak Abdulaziz Half en-Neccar Merkezi – Tam donanımlı, iki derslik içeriyor.	Ali Hayd Bölgesi, Awdal Bölgesi	60 öğrenci
Neşmi Caad el-Muvassıl Merkezi – Tam donanımlı, bir derslik içeriyor.	Başkent Hargeisa - Somaliland	30 öğrenci
Muhammed er-Ribab ve Hadice el-Hamdan Merkezi – Tam donanımlı, bir derslik içeriyor.	Başkent Mogadişu - Banadir Şehri	30 öğrenci
Ümmü Abdullah Neşmi el-Muvassıl Merkezi – Tam donanımlı, bir derslik içeriyor.	Başkent Hargeisa - Somaliland	30 öğrenci
Abdullatif Ahmed el-Kenderi Merkezi – Tam donanımlı, iki derslik içeriyor.	Las Anod Şehri, Sahil Bölgesi	60 öğrenci
Şeyha Muhammed el-Cedua Merkezi – Tam donanımlı, üç derslik içeriyor.	Hargeisa'daki Yetimhane	100 öğrenci

Bazı araştırmacılar tarafından Kur'an okullarının niteliğini artırmak amacıyla şu geliştirme adımları önerilmektedir:

Mesleki gelişim programları ile öğretmen kapasiteleri güçlendirilmelidir. Arapça ve İslami bilimler müfredatı iyileştirilmeli; uygun ders kitapları, dil laboratuvarları ve kütüphaneler temin edilmelidir. Eğitim faaliyetleri için yeterli maddi kaynak sağlanmalı, devletin düzenli denetimi ve desteği sürdürülmelidir. Batı Afrika'daki akademik üretimi

⁵⁰ el-Ân TV-Youtube, "Madârisü Tahfizi'l-Kur'âni'l-Kerîm fi's-Sûmâl" (20 Kasım 2009).

⁵¹ "7 Merkez li Tahfizi'l-Kur'ân'il-Kerîm ve Ulûmihî", *arcsom.org_African relief Committee* (Erişim 16 Haziran 2025).

desteklemek amacıyla yayın platformları oluşturulmalı ve yıllık bilimsel toplantılar düzenlenmelidir.⁵²

Bunlara ilaveten, Kur'an eğitiminin güçlenmesi için devletle iş birliği yapılmalı, iki dilli eğitim sorununa çözüm aranmalı ve Müslüman bölgelerde Kur'an dersleri zorunlu hâle getirilmelidir. Ayrıca mezunlara da imkân sunulmalı ki gelecek nesiller bu okullara olumlu bakabilsinler.⁵³

3. Lûh'un Tanımı, Yapısal Özellikleri ve Görsel Örnekler

Lûh kelime olarak "levh" (لِصْحَفٍ) kelimesinin tahfif edilmiş biçimidir. Arapçada *levh/levha*, "geniş ahşap parçası"⁵⁴ veya "yazı yazmaya uygun yassı ve düzgün yüzey"⁵⁵ anlamına gelmektedir. Günümüzde de çocuklara eğitim amacıyla üzerine Kur'an harfleri ve âyetleri yazılan tahta parçaları bu adla anılmaktadır.⁵⁶ Levhalar üzerine Kur'an'ın yazılması İslam'ın ilk dönemlerine kadar uzanmaktadır. İlk dönemde Kur'an âyetleri deri, hurma dalları, kemik parçaları ve taş gibi malzemelere yazılıyordu.⁵⁷ Bu yöntem hem hafızayı desteklemek hem de âyetleri muhafaza etmek için kullanılıyordu. Yazının standartlaşmasından önce yaygın bir uygulamaydı.⁵⁸ Tahta levhalar üzerine yazılarak icra edilen Kur'an öğretimi, erken dönemden beri kullanılan geleneksel bir yöntemdir. Bu yöntemde öğrenciler, hocanın belirlediği âyetleri levhaya yazar, ezberler, sonra siler ve yeni âyetler yazarlar.⁵⁹ Dolayısıyla yazma, ezberleme ve silme döngüsünün, zihinsel pekiştirme amacı taşıdığı anlaşılmaktadır.

Afrika'nın muhtelif yerlerinde geleneksel olarak kullanılan, üzerine yazı yazılan ve silinerek tekrar kullanılabilen *lûh*, Somali'de de bir Kur'an eğitimi aracıdır. Genellikle sert ve dayanıklı ağaçlardan yapılır. Bu ağaçlar, dayanıklı, pürüzsüz yüzeyli ve kolay şekil verilebilir özelliklere sahip olmalıdır.⁶⁰ Baobab, Mango, Akasya ve benzeri sert ağaçlar, *lûh* yapımında tercih edilen ağaçlardır. *Lûh* yapım süreci, ağaç seçimi ve kesimiyle başlar. Uygun bir ağaç seçilir ve gövdesinden geniş ve düz bir parça kesilir. Bu kesilen parça, güneşte veya gölgede kurutulur, böylece içindeki nem azalır ve dayanıklılığı artar. Ardından, tahta yontularak düz bir levha haline getirilir, kenarları düzeltilir ve yazım için

⁵² Mevki' Tefsir, "ed-Dirâsâtü'l-Kur'âniyye" (11 Nisan 2025).

⁵³ İbrâhîm Ebü'l-'Azam, "el-Medârisü'l-Kur'âniyye" (12 Mayıs 2025); Mevki' Tefsir, "ed-Dirâsâtü'l-Kur'âniyye" (11 Nisan 2025).

⁵⁴ Ebül-Fazl Cemaleddin Muhammed b. Mükerrrem b. Ali İbn Manzûr, *Lisanül-'Arab* (Beyrut: Dâru Sâdir, 1994), 2/584.

⁵⁵ Yusuf Şevki Yavuz, "Levh-i Mahfûz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/151.

⁵⁶ YeniŞafak, "Ahşap levhalar ile Kur'an eğitimi | Afrika Haberleri", *yenisafak.com* (Erişim 22 Haziran 2025).

⁵⁷ Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed es-Süyûtî, *el-İtkan fi ulûmi'l-Kur'an*, thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahim (Kâhire: el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-Âmme, 1974), 1/107.

⁵⁸ Fuat Sezgin, *İslam'da Bilim ve Teknik* (Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, 2015), 1/175-176.

⁵⁹ Kane, *Beyond Timbuktu*, 43, 123.

⁶⁰ YeniŞafak, "Ahşap levhalar".

uygun şekle sokulur. Küçük bir sap veya tutacak kısmı bırakılabilir, böylece taşınması kolay olur. *Lûh*'un yüzeyi, bıçak veya rende ile düzeltilir ve pürüzsüz olması için zımpara taşı veya ince kum kullanılarak yüzey biçimlendirilir. Bazı ustalar, *lûh*'un üzerine hafif bir yağ sürerek yüzeyin daha uzun süre dayanmasını sağlamaktadır.⁶¹

Lûh üzerine yazı yazmak için geleneksel olarak “*kad*” adı verilen özel bir mürekkep kullanılır. *Kad*, kömür öğütülerek ince toz haline getirilir ve bir miktar su eklenerek koyu bir mürekkep kıvamı elde edilir. Arap zımpası veya sakız eklenerek mürekkebin daha kalıcı olması sağlanır. Öğrenciler, kendi yaptıkları ağaçtan yontulmuş kalemleri kullanarak *lûh* üzerine ayetleri yazarlar. Yazılar kuruduktan sonra tekrar edilerek ezberlenir. Silme işlemi için su kullanılır, ardından *lûh* tekrar yazı yazmaya hazır hale gelir. Somali’de hala yaygın olarak kullanılan ve geleneksel bir eğitim aracı olan *lûh*, öğrencilerin yazı yazarak ezber yapmasını kolaylaştırmaktadır. Günümüzde defterler ve mushaflar daha yaygın hale gelse de birçok kırsal bölgede *lûh* eğitimi sürdürülmektedir.⁶²

Lûh'ların üzerine yazılan yazılar genelde yerel halkın benimsemiş olduğu stile uygun olup değişkenlik göstermektedir. Bu, bazen nesih olur, bazen ta'lik, bazen de mağrib hattı olur. Kimi zaman da belli bir sisteme uyulmadan yazılır.⁶³

Ahşap malzeme kullanımının faydalarına gelince, esasen ahşabın sunduğu birçok fayda bulunmaktadır. Öncelikle ahşap malzeme dayanıklıdır, bu da *lûh*'un uzun ömürlü olmasını sağlar. Ahşap, yazı yazarken kolayca şekil verilebilen, düzgün ve pürüzsüz yüzeyler oluşturulmasına imkân tanır. Aynı zamanda, ahşap doğal bir malzeme olduğu için çevre dostudur ve geri dönüştürülebilir. Son olarak, ahşap malzemenin sağlam yapısı, yazı yazma sürecinde oluşabilecek aşınmalara karşı direnç gösterir ve defalarca kullanılabilir.⁶⁴ Aşağıda *lûh*'un malzemeleri ve yazım aşamalarına dair birkaç görsel paylaşılmıştır.

Resim3: *Lûh*'un henüz yontulmamış hali.

⁶¹ K1, Kişisel Görüşme, 17 Mart 2025.

⁶² K1, Kişisel Görüşme, 17 Mart 2025; Kane, *Beyond Timbuktu*, 43, 123.

⁶³ K1, Kişisel Görüşme, 17 Mart 2025.

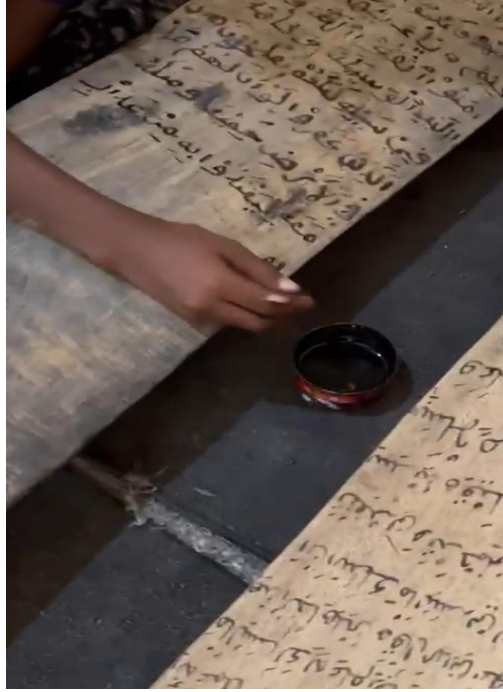
⁶⁴ K1, Kişisel Görüşme, 17 Mart 2025.

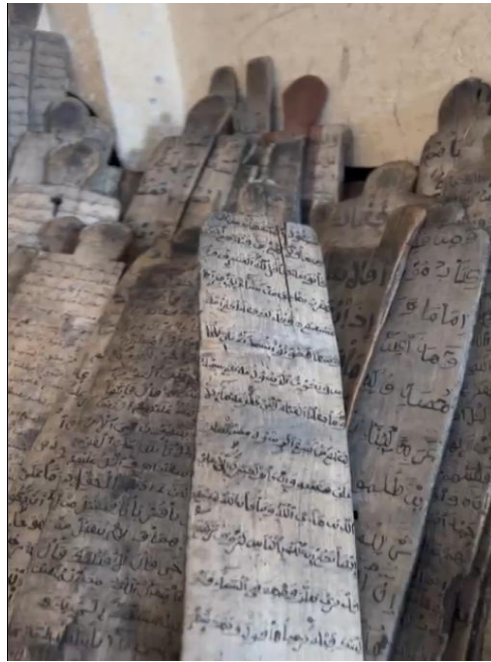
Resim 4: Lūh'un kaleme alındığı an.

Resim 5: Çatlaklar içeren bazı lūh'ların tamiri.

Resim 6: Kâd denilen mürekkeple yazma işlemi.

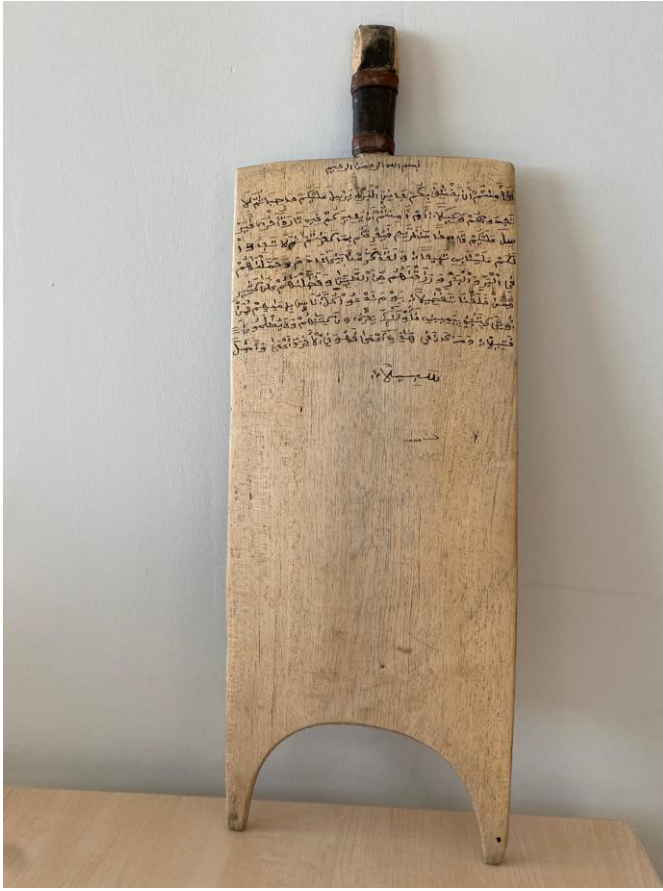
Resim 7: Lûh'ların ölçüleri değişiklik arz etmektedir. İlgili görseldeki lûh'lar, boyut bakımından en büyük örnekler olarak kabul edilebilir.

Resim 8: Harflerin tenvinli talimi için hazırlanmış Somali menşeli lūh örneği.

Resim9: Somali'deki lūh'larla mukayese açısından Nijerya tarzı lūh örneği. Bakara sûresi 1-5 arası ayetler.

Resim 10: Somali'deki lûh'larla mukayese açısından Çad tarzı lûh örneği. İsrâ sûresi 68-72 arası ayetler.

4.1. Lûh Kullanımının Kültürel ve Dinî Önemi

Lûh, Somali'de Kur'an eğitiminin bir parçası olarak geleneksel bir yöntemle kullanılan, yazılabilir ve silinebilir bir materyaldir. Bu araç, dinî ve kültürel açıdan büyük bir öneme sahiptir. Kur'an-ı Kerim'i öğrenme ve ezberleme sürecinde sağladığı kolaylık, onu etkili bir eğitim materyali hâline getirirken, aynı zamanda kutsal bir anlam da taşımaktadır. Somali kültürünün geleneksel eğitim yöntemlerinden biri olan lûh, yüzyıllar boyunca toplumda bilgi aktarımında bir köprü görevi üstlenmiştir.⁶⁵ Lûh'un geri dönüşümlü yapısı, ekonomik kaynakların verimli kullanılmasını desteklerken, özellikle sınırlı malzeme ve kaynaklara sahip bölgelerde sürdürülebilir bir çözüm sunmuştur. Hem yerel kimliğin korunmasına hem de dinî eğitimin özünün muhafazasına katkıda bulunan bu araç, kültürel mirasın yaşatılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Eğitim ve inanç arasındaki güçlü bağ, lûh'un Somali toplumunun sosyal dokusundaki yerini daha da sağlamlaştırmıştır. Geleneksel

⁶⁵ Hasan Mahmud, "Diyâ'u'l-Halâwi'l-Kur'âni'l-Kerîm fi's-Sûmâl".

kullanımının devam ettirilmesi, bu değerli mirasın gelecek nesillere aktarılmasını sağlayacaktır.⁶⁶

Kimine göre “ilkel” sayılan bu yöntem,⁶⁷ esasen geleneksel eğitimin bir parçası olması ve Kur'an ezberinde çocukların işini kolaylaştırması açısından zengin bir kültür mirası bıraktığı söylenebilir. Çünkü çocuklar bu metotla bir taraftan hat sanatı ve el becerilerini geliştirirken diğer yandan yeniden düzenlenebilir olmasından dolayı başka bir eğitim materyalini aratmayacak özelliğe sahiptir.

4.2. Lûh Kullanımının Avantaj-Dezavantajları

Lûh'un en büyük avantajlarından biri, doğal ve ucuz bir materyal kullanılarak yapılmasıdır. Aynı zamanda tekrar kullanılabilir olması, bu aracı uzun süre kullanmaya olanak sağlar. Ayrıca lûh, öğrencilere ezber konusunda yardımcı olur ve teknolojiye ya da kâğıda ihtiyaç duymadan eğitim sağlanabilir. Lûh'un kullanımı, elektrik ya da modern yazılı materyallere ihtiyaç duymaz, bu da özellikle kırsal bölgelerde eğitimde büyük bir avantaj sağlar. Yazı yazarken, öğrenciler daha dikkatli olur ve bu da öğrenmelerini hızlandırır.

Lûh'ların bazı dezavantajları da bulunmaktadır. Ahşap malzeme olarak genellikle büyük ve kimi zaman ağır olan lûh'ların taşınması, defterlere kıyasla çocuklar için daha zahmetli olabilir. Ayrıca, sınırlı bir yazı alanına sahip olmaları, tekrar yazılacak alanların kısıtlanması anlamına gelir. Silinen yazıların yeniden yazılması ise zaman kaybına yol açmaktadır. Ahşap malzemenin üzerine yazarken, bazen yazının netliği sorun oluşturabilmekte; kömür ve su karışımıyla yazıldığı için yazı bulanık veya dağılabilmektedir. Bununla birlikte Somali gibi Afrika'nın bazı ülkelerinde geleneksel yöntemler hâlâ sürse de basılı Kur'an-ı Kerim'in yaygınlaşması öğrenmeyi kolaylaştırmaktadır. Basılı Kur'an'ların lûh'lara nazaran şu özellikleri öne çıkmaktadır:

1. Kolay erişilebilir. Dolayısıyla öğrencilerin kendi kitaplarına sahip olmasına imkân tanır ve kişisel öğrenmeyi destekler.

2. Zaman kazandırır ve doğrudan metinle çalışmayı sağlar.

3. Dayanıklılığı sayesinde uzun yıllar kullanılabilir. Lûh tahtalarının sağladığı manevi derinlik korunurken, baskılı mushaflar yeni nesillerin Kur'an'la daha fazla bağ kurmasına olanak tanımaktadır.⁶⁸

5. Kur'an Öğretiminde Lûh'un Yeri ve Yöntemsel İşlevi

Kur'an eğitimi sürecinde “lûh” adı verilen tahta levhalar, özellikle Afrika'nın çeşitli bölgelerinde, Kur'an'ın ezberlenmesi ve öğretilmesinde önemli bir araç olarak kullanılmaktadır. Çocuklar Kur'an ayetlerini lûh'lara yazarak ezberlemekte ve bu yöntemle

⁶⁶ K1, Kişisel Görüşme, 17 Mart 2025.

⁶⁷ Yenişafak, “Ahşap levhalar”.

⁶⁸ “İLA Derneği”, *Lûh Tahtaları ve Afrikalı Talebelerin Hafızlık Yolculuğu*, (Erişim 04 Nisan 2025).

hafızlık eğitimlerini sürdürmektedirler. Bu geleneksel yöntem, sadece bir eğitim aracı değil, Kur'an'a duyulan saygının ve bağlılığın bir sembolü olarak da değerlendirilmektedir. *Lûh*'lar, öğrencilerin hafızlık sürecinde yazdıkları ayetleri ezberlemelerine yardımcı olurken, aynı zamanda bu levhalar, eğitim sürecinin sonunda manevi bir miras olarak saklanmakta ve nesilden nesile aktarılmaktadır. Bu uygulama, Kur'an eğitiminin sadece bir bilgi aktarımı olmadığını, aynı zamanda kültürel ve manevi bir mirasın korunması açısından da önemini ortaya koymaktadır.⁶⁹

Somali'deki Kur'an kurslarında eğitim genellikle hem grup hem de bireysel yöntemlerle yapılmaktadır. Küçük yaşlardaki çocuklar için grup halinde eğitim daha yaygındır. Bu süreçte çocuklar, öğretmen eşliğinde birlikte çalışır, harfleri ve temel okuma tekniklerini öğrenirler. Ancak, daha ileri seviyelerde ve Kur'an ezberleme aşamasında, bireysel eğitim yöntemleri ön plana çıkar. Öğrenciler, hızlarına ve ihtiyaçlarına göre öğretmenle birebir çalışarak Kur'an'ı daha derinlemesine öğrenirler.⁷⁰ *Lûh* ile çalışmada silinip tekrar yazma yöntemi, Kur'an eğitimi için oldukça faydalıdır. Bu yöntem, talebinin bilgilerini pekiştirmesine ve hata yaparak gelişmesine imkân sağlar. Silip yazmak, öğrencinin harfleri ve kelimeleri doğru bir şekilde öğrenmesine yardımcı olur. Aynı zamanda, bu yöntem hafızayı güçlendirir ve öğrencinin dikkatini artırır. Öğrenci, her seferinde doğruyu yazarak hatalarından ders çıkarır ve öğrenme sürecini hızlandırır. Bu yaklaşım, öğrencinin daha kalıcı ve doğru bir şekilde Kur'an'ı ezberlemesine sağlar.⁷¹

6. Kur'an Öğretiminde *Lûh* Yöntemi ile Modern Tekniklerin Karşılaştırması

Lûh'lar, yalnızca öğrencilerin hıfz sürecini desteklemekle kalmaz, aynı zamanda Kur'an'a duyulan saygının somut bir göstergesi olarak kabul edilir. Öğrenciler, ayetleri *lûh*'lara yazarak ezberlerini pekiştirirken, bu yöntem motor hafızayı güçlendiren bir pedagojik teknik olarak işlev görmektedir.

Modern Kur'an öğretimi ise dijital teknolojiler, interaktif materyaller ve bireyselleştirilmiş öğrenme yöntemleriyle desteklenmektedir. Hafızlık eğitimi süreçlerinde sesli tekrarlar, görsel uyaranlar ve algoritmik öğrenme modelleri gibi araçlar kullanılarak öğrencilerin ezberleme süreci daha sistematik hale getirilmektedir. Bu yöntemler, bireysel öğrenme hızına uyum sağlayarak ezberleme sürecini optimize etmekte, aynı zamanda eğitim materyallerinin geniş kitlelere erişilebilirliğini artırmaktadır.

Geleneksel *lûh* yöntemi, topluluk içinde kolektif bir öğrenme kültürü oluştururken, modern teknikler bireysel öğrenme süreçlerini öne çıkarmaktadır. Bu iki yöntem birbirini tamamlayabilir; *lûh*'un somut ve motor hafızayı destekleyen yapısı, dijital teknolojilerle entegre edildiğinde, Kur'an eğitimi hem pedagojik hem de metodolojik açıdan daha bütüncül ve etkili bir yaklaşım oluşturulabilir. *Lûh* geleneği, nesilden nesile aktarılan bir

⁶⁹ K1, Kişisel Görüşme, 17 Mart 2025.

⁷⁰ K1, Kişisel Görüşme, 17 Mart 2025.

⁷¹ K1, Kişisel Görüşme, 17 Mart 2025.

eğitim mirası olup Kur'an öğretiminin temel yapı taşlarından biri olarak işlev görmektedir. Modern öğrenme yöntemleriyle birlikte ele alındığında, hem geleneksel eğitimin sürekliliği sağlanabilir hem de teknolojinin sunduğu imkânlarla hafızlık eğitimi daha verimli hale getirilebilir. Dolayısıyla modern eğitim araçlarının gelişmesiyle, *lûh*'lar teknolojiye dayalı eğitimle karşılaştırıldığında daha az tercih edilebilir hale gelmiştir.

Sonuç

Bu çalışma, Somali'de geleneksel Kur'an öğretiminin temel taşı olan *lûh* sistemini tarihsel, kültürel ve pedagojik yönleriyle ele alarak; bu yöntemin bugünkü karşılığını ve sürdürülebilirliğini değerlendirmeyi amaçlamıştır. *Lûh*'un tarihsel süreçteki gelişimi ve fiziki yapısı üzerinden yapılan değerlendirmeler, bu aracın sadece bir eğitim materyali değil aynı zamanda dinî hafızayı aktaran kültürel bir miras olduğunu göstermektedir.

Somali'deki Duksî sistemi çerçevesinde yürütülen *lûh* temelli Kur'an eğitimi, erken yaşta hıfzeta dayalı, disiplinli ve birey merkezli bir yapı ortaya koymakta; öğrencilerin hem zihinsel hem de ahlaki gelişiminde belirleyici bir rol üstlenmektedir. Bu yönüyle *lûh*, hafıza temelli geleneksel öğrenme biçimlerinin hala işlevsel olabileceğini ortaya koymaktadır.

Çalışma sonucunda elde edilen bulgular arasında, bu sistemin günümüzde karşılaştığı altyapı, eğitimci yetersizliği ve yöntemsel sınırlılık gibi problemleridir. Kurumsal desteğin eksikliği, pedagojik gelişmelerle yetersiz entegrasyon ve bireysel farklılıkları gözlemeyen standart öğretim modeli, *lûh* sisteminin etkisini zayıflatmaktadır ki bu, sistemin eleştiri aldığı noktalardan birisidir. Bununla birlikte, geleneksel *lûh* yönteminin, ekonomik sürdürülebilirlik, çevresel uygunluk, hafızaya dayalı güçlü öğrenme disiplini gibi yönlerinin, çağdaş eğitim modelleriyle bütünleştirildiğinde önemli fırsatlar sunacağı anlaşılmıştır. Öğrenciyi öğretime iten bu sistemin çağdaş eğitimle birleşmesi halinde öğrencilerin potansiyellerinin neredeyse tamamını kullanacağını ifade etmek gerekir. Özellikle dijitalleşen dünyada, yaz-sil öğrenme biçiminin dijital *lûh* benzeri platformlarla desteklenmesi; ezberin yanında kavrama, eleştirel düşünme ve anlamlandırma gibi becerilerin kazandırılması, bu yöntemin hem korunmasına hem de çağın gerekliliklerine uyarlanmasına katkı sağlayacaktır. Yaz-sil öğrenme biçimiyle birlikte öğrenci yazdığı metinlere adaptasyonu hızlanacak, böylece hıfz kabiliyetleri de ilerleyecektir.

Bu bağlamda, sadece Somali için değil; geleneksel eğitimin hâlen sürdüğü başta Afrika ülkeleri olmak üzere birçok İslâm toplumu için *lûh*'un modern eğitimle entegre edilmesi, din eğitimi politikalarında yerel değerlerle evrensel yöntemlerin bir araya getirilebileceğini göstermektedir. Eğitimde kültürel sürekliliğin korunması ile pedagojik niteliğin artırılması aynı çatı altında buluşturulabilir. Bu yaklaşım, hem dinî metinlerin ezberlenmesini hem de anlaşılmasını hedefleyen dengeli bir model inşa etme fırsatı sunmaktadır. Bu model ile öğrencilerin dinî eğitimleri çağdaş ve aynı zamanda temeli geleneklere bağlı sağlam bir şekilde duracaktır. Gelecek nesillere aktarılması ve eğitim

kurumlarında bu önerilen eğitim sisteminin yaygınlaşması, Müslümanların sosyo-kültürel seviyelerinde de olumlu etkiler doğuracaktır.

Ek 1 / See Appendix 1: Etik Kurul Kararı / Ethics Committee Decision

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu

Sayı : E-94094268-100-833891
Konu : Eğitim - Öğretim İşleri (Etik
Kurul Belgesi Talebi)

KUR'AN-I KERİM OKUMA VE KIRAAT İLMİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

İlgi : 21.08.2025 tarihli ve E-89453997-100-826202 sayılı yazı.

Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulunun 09/09/2025 tarih ve 2025/11 no lu toplantısında alınan 37 sıra sayılı kararı aşağıda sunulmuştur.

Bilgilerinize rica ederim.

Karar No 37: İlahiyat Fakültesi Dekanlığı öğretim üyesi Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Maşuk ACAR'ın 21.08.2025 tarih ve 826202 sayılı yazısı görüşüldü. Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Maşuk ACAR'ın, yüksek lisans öğrencisi Sare ÜRKMEZ ile birlikte yürüteceği, "Kur'an Öğretiminde Ahşap Tabletler (Lûh): Somali Örneği Üzerinden Pedagojik Bir Analiz" başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma ve yayın etiği açısından uygun olduğuna oy birliği ile karar verildi.

Prof.Dr. Mine HALİS
Kurul Başkanı

Kaynakça | References

- A. Easton, Peter - Peach, Mark. *The Practical Applications of Koranic Learning in West Africa*. Association for the Development of Education in Africa, 1997.
- Abdulmâlik, Seyyid Veli. "İstifhâl Zahire Tasavvul-Etfâl fi Seneğâl". *el-Cezîre.net*. Erişim 12 Nisan 2025.
<https://www.aljazeera.net/news/2010/10/26/%d8%a7%d8%b3%d8%aa%d9%81%d8%ad%d8%a7%d9%84-%d8%b8%d8%a7%d9%87%d8%b1%d8%a9-%d8%aa%d8%b3%d9%88%d9%84-%d8%a7%d9%84%d8%a3%d8%b7%d9%81%d8%a7%d9%84-%d8%a8%d8%a7%d9%84%d8%b3%d9%86%d8%ba%d8%a7%d9%84>
- African Relief Committee. "7 Merkez li Tahfizi'l-Kur'an'il-Kerîm ve 'Ulûmihi." Erişim 16 Haziran 2025. <https://arcsom.org/ar/7>
- Ağırbaş, Abdulhekim. "Hz. Peygamber Döneminde Kur'an/Kirâat Eğitim-Öğretimi". *Darulhadis İslami Araştırmalar Dergisi* 0/1 (Aralık 2021), 83-117.
- Ahrizî, Abdulkadir. *et-Ta'limü'l-'Arabî el-İslâmî fi Garbi İfrîkiye mine'l-karn 8 H. hattâ ilâ ğâyeti'l-karn 10 H. / 14 M. ilâ 16 M. Adrar: Câmî'atü Ahmed Dirâya, Kulliyetü'l-'Ulûmü'l-İnsâniyye ve'l-İctimâ'iyye ve'l-'Ulûmü'l-İslâmiyye*, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Akaslan, Yaşar. "Ashâb-ı Suffe'nin Kur'an ve Kirâat Tarihine Katkıları". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 53 (30 Aralık 2022), 757-782.
<https://doi.org/10.17120/omuifd.1173487>
- Akaslan, Yaşar. "Türkiye'de Kıraat İlmî Eğitim-Öğretimi". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 22/2 (2018), 1081—1107.
- Akcan, Resul. "Ebû Amr ve Kıraatinin Özellikleri". *On Dört Kıraat İmamı ve Kıraatlerinin Özellikleri*. ed. Ahmet Gökdemir. Ankara: İlahiyat Yayınları, 2023.
- Akdemir, Mustafa Atilla. *Kıraat İlmî Eğitim ve Öğretim Metotları*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2015.
- Anadolu Ajansı (AA). "Gine'de Tahta Levha Üzerinde Kur'an Eğitimi." Erişim 14 Haziran 2025.
<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ginede-tahta-levha-uzerinde-kuran-egitimi/1246772>
- Ata, Mehmet Mahfuz. "Kur'an Öğretim Yöntem ve Teknikleri Problem ve Çözüm Yolları". *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 0/30 (2013), 167-189.
- Aydın, Abdullah. "Semâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/457-458. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- B. Boyle, Helen. "Islamic Education in West and Central Africa". *Handbook of Islamic Education*. ed. Holger Daun - Reza Arjmand. 637-650. Cham: Springer, 2018.
- Bakırcı, Fetullah. *Kur'an Kıraatinde Fem-i Muhsin Kavramı*. İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Baltacı, Cahit. *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*. İstanbul: İrfan Matbaası, 1976.
- Bozkurt, Nebi. "Dârülkurrâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8/543-545. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-. *el-Câmî'u's-sahih*. thk. Mustafa Dîb el-Buğâ. 6 Cilt. Dımaşk: Dâru İbn Kesîr, Dâru'l-Yemâme, 5. Basım, 1993.
- Câmî'atü'l-Kur'ânî'l-Kerîm (UHQ). "Te'sîsü'l-Câmî'a'." 24 Nisan 2025.
- Dion, Babacar. "Fi's-Seneğâl: Medâris Kur'âniyye 'Asriyye' li'l-Kadâ'i 'alâ Zâhirati't-Tesevvül".

- Anadolu Ajansı (aa). Erişim 28 Nisan 2025. <https://www.aa.com.tr/ar/دولي/في-السنگال-مدارس-قرآنية-120069/عصرية-لل قضاء-على-ظاهرة-تسؤل-الأطفال>
- el-Ân TV-Youtube. “Madârisü Tahfizi'l-Kur'âni'l-Kerîm fi's-Sûmâl”. 20 Kasım 2009. Erişim 16 Haziran 2025. <https://www.youtube.com/watch?v=EutTtWvaCf8>
- el-Cezîre.Net. “ed-Duksî es-Şûmâlî li-Tahfizi'l-Kur'ân: Kutub Haşab ve Aklâm Fahm.” Erişim 14 Haziran 2025. <https://www.aljazeera.net/news/2007/1/29/%d8%a7%d9%84%d8%af%d9%83%d8%b3%d9%8a-%d8%a7%d9%84%d8%b5%d9%88%d9%85%d8%a7%d9%84%d9%8a-%d9%84%d8%aa%d8%ad%d9%81%d9%8a%d8%b8-%d8%a7%d9%84%d9%82%d8%b1%d8%a2%d9%86-%d9%83%d8%aa%d8%a8-%d8%ae%d8%b4%d8%a8>
- Hasan Mahmud, Yusuf. “Diyâ'u'l-Halâwi'l-Kur'âni'l-Kerîm fi's-Sûmâl”. *el-Sûmâl al-Cedîd*, 13 Nisan 2025.
- Hassan Abdullah, Hâlid. “et-Ta'limü'l-'Arabî el-İslâmî fi Nijeryâ”. *Arabiclanguageic-Sahifetü'l-Lugati'l-'Arabiyye*. Erişim 16 Haziran 2025. https://www.arabiclanguageic.org/view_page.php?id=2349
- İbn Manzûr, Ebül-Fazl Cemaleddin Muhammed b. Mükerrrem b. Ali El-Ensari. *Lisanül-'Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdir, 3. Basım, 1994.
- İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Şemsüddin b. Muhammed b. b. Alî. *et-Temhîd fi ilmi't-tecvîd*. thk. Ali Hüseyin Bevvâb. Riyâd: Mektebetü'l-Meârif, 1985.
- İbrâhîm Ebü'l-'Azam, Sâre. “el-Medârisü'l-Kur'âniyye fi Garbi İfrîkiyâ: ed-Devru ve'l-İşkâliyyât”. *Hadracenter.com-Merkezü'l-Hadâra li'd-Dirâsâti ve'l-Buhûs*. 12 Mayıs 2025. Erişim 19 Haziran 2025. <https://hadaracenter.com/المدارس-القرآنية-في-غرب-أفريقيا-الدور/>
- İLA Derneği. “Löh Tahtaları ve Afrikalı Talebelerin Hafızlık Yolculuğu.” 04 Nisan 2025.
- Kane, Ousmane. *Beyond Timbuktu: An Intellectual History of Muslim West Africa*. Massachusetts - Cambridge - London: Harvard University Press, 2016.
- Kavas, Ahmet. “Irreplaceable Education Center for African Muslims: Qur'anic School”. *AFAM - Afrika Araştırmacıları Derneği* (blog), 10 Mayıs 2025. <https://afam.org.tr/irreplaceable-education-center-african-muslims-quranic-school/>
- Landau, Jacob M. “Küttâb”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/3-4. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Ma'merî, Muhammed b. Âmir el-Ma'. “Hifzu'l-Kur'an bi tariki's-seb' fi's-Sûmal.” *Ghirasedu*, 18 Mart 2025.
- Mevkî' Tefsir, Ferîku. “ed-Dirâsâtü'l-Kur'âniyye fi Garbi İfrîkiyâ: el-Vâki' ve'l-İşkâlât ve Âfâkü't-Tatvîr (1-2)”. *tafsir.net*. 11 Nisan 2025. Erişim 11 Nisan 2025
- Pirinççi, Ferhat - Demirtaş, Tunç. “Sömürgecilik Mirasının Somali'ye Etkisi”. *International Journal of Social Inquiry* 13/2 (Aralık 2020), 765-789.
- Sezgin, Fuat. *İslam'da Bilim ve Teknik*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, 3. Basım, 2015.
- Süyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed es-. *el-İtkan fi ulûmi'l-Kur'an*. thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahim. 4 Cilt. Kâhire: el-Hey'etü'l-Mısıriyyetü'l-Âmme, 1974.
- Syah, M. Noor Sulaiman. “Muslimworld: Historical, Political, and Socio-Cultural Perspective”. *QIJS (Quodus International Journal of Islamic Studies)* 4/1 (19 Ağustos 2016), 82-105.

<https://doi.org/10.21043/qjjs.v4i1.1580>

Şâhîn, Abdussabûr. *Târîhu'l-Kur'ân*. Kahire: Nehdatu Mısır, 3. Basım, 2007.

Tosun, Cemal. "Kur'an Eğitimi". *Türk Maarif Ansiklopedisi*, ts. Erişim 16 Mayıs 2025

Yavuz, Yusuf Şevki. "Levh-i Mahfûz". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/151. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

YeniŞafak. "Ahsap levhalar ile Kur'an eğitimi | Afrika Haberleri". *yenisafak.com*. Erişim 22 Haziran 2025. <https://www.yenisafak.com/dunya/ahsap-levhalar-ile-kuran-egitimi-2074615>

Yılmaz, Nazif. "Kur'an-ı Kerim Öğretim Yöntemleri". *Türk Maarif Ansiklopedisi*, 20 Mart 2025.